

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

ՏԵՂԵԿԱԳԻՒՐ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՆՈԳԵՒՈՐ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

Ս. ԷՋՄԻԱՆՆԻ 1890/91 ՈՒՍՈՒՄ ՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

Անցեալ սեպտեմբեր ամսի 28-ին Գէորգեան Հոգևոր Հեմարանի վարչութիւնը Հանդիսով տօնեց ինչպէս իւրաքանչիւր տարի այդ հիմնարկութեան տարեգարձը, որը տասնևեօթներորդն էր այս անգամ Հանդէսը կայացաւ ժամի 12-ին սուրբ պատարագից յետոյ Հեմարանի Հանդիսարան դահլիճում ներկայութեամբ Ամենապատիւ Տեղակալ Արքազանի Էջմիածնի Համարեա ամբողջ միաբանութեան տեղական պաշտօնական հիմնարկութիւնների մի քանի ներկայացուցիչների եկուոր ուխտաւորների ուսուցչական ամբողջ խմբի և Հեմարանի բոլոր սաների Հանդէսը բացեց Հեմարանի տեսուչ գերապատիւ Սարգիս Եպիսկոպոսը իւր ճառով Հեմարանի անցեալի և նորա նշանակութեան վերաբերեալ Ապա մի յառաջարանով գիտութեան և նրա կոչման մասին՝ ներկայացրեց ներկայ Հանդիսականներին Հեմարանի տասնևեօթներորդ ուսումնական տարուայ տեղեկագիրը Հեմարանի տեսչի օգնական պ. Յովհաննէս Սաղաթեւան, որից յետոյ ճառ կարդաց Հեմարանի ուսուցիչ պ. Լևոն Մանուէլեան՝ յայտնելով այն միտքը, թէ ուսումնարանը պիտի լինի տարածող քրիստոնէական սիրոյ, լոյսի և իմաստի երգում էր Հեմարանի երգեցիկ խումբը Այս տարի առաջին անգամ Հանդիսին մասնակցեց Հեմարանի նորակազմ՝ առ այժմ՝ փոքրաթիւ օրկեստրը, որը մեծ տպաւորութիւն թողեց Հասարակութեան վերայ Հանդէսը կնքեց Ամեն. Երեմիա Արքազան Տեղակալը յորդորական խօսքերով— ուղղուած Հեմարանի վարչութեան ուսուցչական խմբին և նորա սաներին:

ԳԵՐԱՊԱՏԻ ՍԱՐԳԻՍ ՍՐԵԱԶԱՆԻ ՀԱՌԻՐ:

Արբաղան հարք և պատուական հանդիսականք,

Կայր Աթոռոյ հոգեւոր ձեմարանը պսօր ուրախութեամբ տօնախմբում է: Եւ տօնում է իւր գոյութեան 17-րդ ամաց տարեշրջանը: Ի տարեշրջանն որ ինչպէս մատաղերամ ձեմարանի սանուց համար՝ նոյնպէս Ս. Էջմիածնի Արբաղումար Միաբանից և բոլոր հայ ազգութեան համար մի նշանաւոր ուրախութեան և խնդութեան տարեշրջան է:

Երջանկայիշատակ Տ. Գէորգ հանգուցեալ Հայրապետը՝ այս ազգային մեծ հաստատութեան հիմն ձգելուն միջոցին, Սորա ազգին ընձեռելի տարազայ բարիքն աչքի առաջ ունենալով՝ թէ ինչ քաղցր թէ ինչ գեղեցիկ թէ ինչ վսեմ և հեռատես խորհրդածութիւններով և յոյսերով էր ինքն իրեն մխիթարում ու զուարճացնում ամենքիս յայտնի է և տարակուսանաց տեղի չունի: Եւ այս շատ բնական է. երբ որ մարդս ինքն իրեն մտածում է, որ մի առաքինական գործ է կատարել, մի Աստուածահաճոյ ձեռնարկութիւն է յառաջ բերել, կարծես թէ մի գերբնական հոգեգմայլութեան և երազի մէջ է ընկնում: Երեւակայելով նորա օգուտներն ու սրտադներն, որ պիտի արտագրէ այդ Աստուածահաճոյ ձեռնարկութիւնը: Պէտք է խոստովանել, որ ի Տէր հանգուցեալ երջանկայիշատակ Հայրապետն շատ լաւ ըմբռնեց ժամանակի սրահանջը և իւր սիրելի ազգին կարիքը, նա իմացաւ օգուտ քաղել հանգամանքից և կանգնեց ահա ինչպէս տեսնում էք սոյն այս բարոյական գիտութեան բուրատոանը—ձեմարանը՝ հայ ազգութեան կենդրոնի շուրջ, ամենի սրտին մօտիկ Հայաստանի Կայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հովանոյն ներքոյ: Մեծագործ Հայրապետի նախատակն էր՝ ձեմարանը հաստատելով հայ ազգութեան համար մի բարձր, մի գերակատար ուսման գիտութեան և բարոյականութեան սրբափայր տաճար հաստատել, մի լուսապայծառ փարոս կանգնել, որոյ ճառագայթիցն շողեր շատ հեռու պիտի ծաւալէին իւրեանց պայծառ լոյսը և շատ հեռու տեղերից ակնառոյների աչքերը պիտի խաղաեցնէին:

Հանգուցեալ Հայրապետի նախատակն էր՝ սրբոյ հօրն մերոյ Գրի-

գոր Ղուսաւորչի զաւակները ի մի կենդրոն բարոյական կրթութեան ժողովելով՝ ճշմարիտ կրօնասիրութեան և Աստուածաշատութեան եռանդն արծարծել, նոցա միտքն ու հոգին սնուցանելով Հայաստանեայց — Առաքելական եկեղեցւոյ մաքուր, անարատ և անխարդախ կաթամբ, որով և պատրաստել Հայ եկեղեցւոյ և ազգութեան համար անպարտելի ախոյեաններ, ընտիր և արթուն հովիւներ, քաջաբարոզ և ճարտարաբան քարոզիչներ, բարոյական, անխոնջ և իմաստուն ուսուցիչներ և դաստիարակներ, նորա միտքն ու նպատակն էր՝ վայրաւատին ցան ցիր եղած ազգն հայոց ի մի կենդրոն սիրոյ և արենակցութեան ժողովելով՝ ջերմեռանդն կրօնասիրութեան և Աստուածսիրութեան հետ ազգայնութեան և ս. կրօնի կապ կամ գաղտնար ամրապնդել և անքակտելի սիրով միաւորել Հայաստանի Մայր-Աթոռ ս. Էջմիածնի հետ, որոյ մէջ միմիայն կարող էր և պիտի լինի մեր ազգի և եկեղեցւոյ ապագայ բարօրութեան և փրկութեան յոյսը. և վերջապէս հանգուցեալ Հայրապետի նպատակն էր կենդանի նահատակ ս. Ղուսաւորչի շնորհաբաշխ աջոյն հովանոյն ներքեւ բարձր գիտութեան, ուսման և բարոյականութեան լոյս ու յոյս ծաւալել ընդհանուր Հայ ազգութեան սրտից և հոգւոցը մէջ, որով և Հայաստանեայց ս. եկեղեցին, որ ժամանակների բռնութիւնից և դառնութիւնից փոքր ինչ խամրացեալ էր՝ վերստին փառազարդ յարգարել արմատաքի կամ բռնորոյին հալածելով տգիտութեան խաւարը, որից յառաջ եկած են տխուր դէպքերը և տակաւին յառաջ են գալիս, որ ամեն մի Հայ սրտի վիշտ է պատճառում:

Այժմ տեսնենք՝ թէ հանգուցեալ Հայրապետի եռանդուն յոյսերը ո՞ր չափով և ո՞րքան պսակուած ենք տեսնում Մայր-Աթոռոյս ճեմարանի հիմներու նպատակին վերաբերմամբ: Պէտք է խոստովանել ճշմարտապէս՝ թէ երջանկայիշատակ Հայրապետի յոյսերը թէև պսակուած են տեսնուում ըստ մեծի մասին, բայց տակաւին թերի է նա մի էական հանգամանքում. ճեմարանը թէև տուած ունի Հայ ազգութեան և եկեղեցւոյ ընտիր անդամներ, գործունեայ և փորձառու վարժապետներ, ուսուցիչներ և դաստիարակներ, բայց չունի տուած տակաւին քաջարթուն հովիւներ, ճարտարաբան

քարոզիչներ և որ մեծն է՝ ձեմարանը իւր 17 թղ. տարեշրջանում չը կարողացաւ գրաւել ցայսօր հայ ազգի սէրն ու համակրութիւնը: Իմ խոնարհ կարծեացս կարող է լինել ապացոյց այն, որ ցայսօր ժամանակի մեր ձեռնհաս սիրելի համազգիներից ոչ ոք ուշք չը դարձրեց, ոչ ոք չը մտածեց ձեմարանի վիճակը նախանձելի առնել, նորա վիճակը ապահովել: Ի Տէր հանգուցեալ Գէորգ Հայրապետն իւր ձեռնառունկ բարոյական բուրաստանը իւր կենդանութեան միջոցին հայրական գթով խնամարկելից յետոյ՝ իւր արդիւնալից կեանքը կնքեց: Սրբազան Հայրապետի մահուանից յետոյ ձեմարանի բազմն յանձնուեցաւ կամ լաւ ևս ասել ծանրացաւ Ս. Էջմիածնի սրբակրօն միաբանութեան վրայ. նոյն միաբանութիւնը սրբութեամբ պահպանելով այդ ազգային անգին աւանդն իւր կարգով կանոնով յանձնեց նորընտիր Հայրապետ Մակար կաթուղիկոսի (այժմ հանգուցեալ) ձեռքը: Նորին Ս. Ստեփանն երջանկաշիշատակ Հայրապետն անգաղար հոգ և խնամք ունեցաւ նորա յառաջադիմութեան և բարոյական զարգացման վրայ և իւր վշտալի հայրապետութեան օրով ծանրագոյն հոգսերից մէկը կազմումէր ձեմարանի կառավարութիւնը և խնամքը, իսկ այժմ որովհետեւ սա ևս չը կայ ի միջի, ըստ որում Աստուածային նախասահմանութեան հաճոյ թուեցաւ կոչել իւր մօտ իւր սիրելի կամարարը, մեզ թողլով որբ, ուստի այդ մեծ հիմնարկութեան հոգն ու խնամքը դարձեալ ծանրանում է նոյն Ս. Էջմիածնի սրբակրօն միաբանութեան վերայ, որոյ գլուխ կանգնած Սրբազան Տէր Տեղակալը և Անդամք Սինօղի քաղցր պարտականութիւն իւրեանց են ճանաչում այդ ազգային անգնահատելի աւանդն նուիրն կարգով և կանոնով պահպանելով հասուցանել նորընտիր Հայրապետի ձեռքը, որին նախասահմանութիւնը կրնորէ և կառաջնորդէ:

Ս. Էջմիածնի ձեմարանին հովանի կայ հայրապետական թագն ու գաւազանը, իսկ հայրապետական թագին և գաւազանին հովանի կայ Աջն Անեղին, ուրեմն կեցցէ՛ Հայրապետութիւն Հայոց և ձեմարան:

Պ. ՍԱՂԱԹԵԼԵԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅԱՅՐԱՆ՝ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ:

Արբազան հայրեր և յարգելի հանգիստականներ,

- Եւ բնակեալ ի կեանս իւրեանց, որպէս ի
- Թանձրամած խաւարի.... հոգիքն կալեալ ի
- մարմնոյ որպէս կենդանի ի գերեզմանի....

Այս գեղեցիկ և մեծիմաստ խօսքերը, որ Եղիշէն ասում է նրանց մասին, որոնք ընկղմած էին հեթանոսական մոլութիւնների մէջ, բոլոր իրաւամբ կարելի է վերաբերել ազիտութեան խաւարի մէջ ընկղմածներին: Եւ ես չէի կարող աւելի յաջող բնաբան բերել իմ այսօրուայ զեկուցման, որի մէջ մտադիր եմ նախապէս մի քանի խօսք ասել գիտութեան նշանակութեան մասին, որովհետեւ այս տօնը ուրիշ ոչինչ չէ, եթէ ոչ գիտութեան տօն, միայն համեստ սահմանների մէջ,

Մեր սերունդը իրեն համեմատաբար կարող է բաղդաւոր համարել նախնիներին: Այժմ մեր ժողովրդի բոլոր տարրերը ցոյց են տալիս մեծ հակումն դէպի եւրօպական կրթութիւնը, մեծ մասամբ կարծես ինստիտուտաբար զգալով նրա փրկարար զօրութիւնը, մինչդեռ ուրիշ ասիական երկիրներում մտածող և լուսաւորուած մարդիք տանջւում են, թէ ինչպէս գիտութեան պահանջ ստեղծեն. այն աստիճան զօրեղ է նրանց ժողովուրդների մէջ հակաքաղաքակրթական նախապաշարմունքները: Կրկնում եմ, որ այդ կողմից մեր ներկայ սերունդը ժողովրդի բոլոր խաւերում մեծ քայլ է արել դէպի յառաջագիմութիւնը: Մեր հասարակութեան մտածող մասի հոգսը այն չէ, թէ ի՞նչ միջոցներով մաքառել գոյացած նախապաշարմունքների դէմ, որոնք դիմագրում են գիտութեան մուտքին, այլ բոլորովին հակառակը — ուրիշ հոգս, թէ ինչ ինչ միջոցներով հնար գտնել բաւարարութիւն տալու ամեն տեղ լայնածաւալ չափով նկատուող ձգտման դէպի ուսումը:

Եւ այդ բոլուն ձգտումը դէպի գիտութիւնը ամենալաւ որոշիչն է մեր ազգի բաղդի: Այժմ ոչ մի ոյժ, նոյն իսկ քաղաքական զօրութիւն չի կարող պաշտպանել մի ժողովուրդ վերջնական անկումից շատ անգամ նոյն իսկ կորստից, եթէ նա համառում է մտնել

Եւրոպական քաղաքակրթութեան հոսանքի մէջ: Աւելորդ եմ համարում օրինակներ բերել պատմութիւնից և ներկայից: Նոքա բազմաթիւ են և մեծ մասամբ ի հարկ է Ձեզ յայտնի: Եւ ճշմարիտ, ինչպէս մարդ, ինչ ասպարէզում էլ նա լինի, կարող է արժանի լինել իրեն կոչման, այսինքն տէր լինել բնութեան մէջ, եթէ նա բոլորովին զուրկ է գիտութեան լոյսից: Այս ճշմարտութիւնը, կրկնում եմ անողոքելի է ամեն տեսակէտից և նրան ենթակայ է իւրաքանչիւր ասպարիզի մարդ: Բայց, Սրբազան Հայրեր, գիտութիւն, ուսում ասելով, ես այլքի առաջ ունեմ նոցա եւրոպական մտքով: Շատ անգամ գիտութեան անունով նրան աղաւաղում են առաջարկում իբրեւ սովորելու նիւթ, կամ նրա անջատուած մասերը, այսպիսի գէպքում այլքի առաջ ունենալով ոչ թէ ուսման կոչումը և նպատակը, այլ ընդհակառակը ուսումը ծառայեցնելով ուրիշ անարժան նպատակներին:

Իսկական գիտութեան, եւրոպական գիտութեան, նպատակն է ամենից լաւ ծանօթացնել մարդուն բնութեան և տիեզերքի հետ: Արդեօք գիտութիւնը վերեւ յիշուած ծաւալով չէ՞ անհրաժեշտ եկեղեցուն ընծայուող, կամ եկեղեցական ուսումնարաններում կրթութեան մարդկանց համար: Նախախնամութեան արտայայտութիւնը բացի զուտ կրօնական աղբիւրներից էլ ինչո՞ւմ պիտի փնտռել, եթէ ոչ բնութեան և տիեզերքի օրէնքների մէջ, որոնց ուսումնասիրութեամբ հիմնովին կարելի է պարզել այդ մասին վերաբերեալ խրնդիրները: Այդ այժմ լաւ ըմբռնել է աստուածաբանական գիտութիւնը և ընդարձակ կերպիւ օգտուում է միւս գիտութիւններից: Այդ դեռ գիտութեան մի լուսաւորեցուցիչ կողմն է:

Գիտութիւնն է տալիս, Սրբազան Հայրեր, մարդուն օգտուել բնութեան ոյժերից անասման կերպիւ, մինչդեռ նա առաջ ստրուկ էր այդ ոյժերի: Բաւական է յիշեցնել միայն մի քանի փաստեր: Այժմ մարդը յաղթել է ժամանակին և տարածութեանը: Դուք մի քանի վայրկեանում կարող էք Ձեր միտքը յայտնել երկրագնդի վերայ Ձեզանից ամենահեռաւոր կէտում գտնուող մարդուն, մի քանի օրով անցնել այնքան տարածութիւն, որի համար առաջ տարին քիչ էր: Այլ տուեց մարդուն տեղեկութիւն բնութեան այդ

Պ. ՍԱՂԱԹԵԼԵԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅԱՅՐԱՆՍԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ:

ՍՐԲԱԳԱՆ ՀԱՅՐԵՐ Լ ԵՐԳԵԼԻ ՀԱՆԳԻՍԱԿԱՆՆԵՐ:

- Եւ ընակեալ ի կեանս իւրեանց, որպէս ի
- Թանձրամած խաւարի.... հոգիքն կալեալ ի
- մարմնոյ որպէս կենդանի ի գերեզմանի....

Այս գեղեցիկ և մեծիմաստ խօսքերը, որ Եղիշէն ասում է նրանց մասին, որոնք ընկղմած էին հեթանոսական մոլութիւնների մէջ, բոլոր իրաւամբ կարելի է վերաբերել ագիտութեան խաւարի մէջ ընկղմածներին: Եւ ես չէի կարող աւելի յաջող բնաբան բերել իմ այսօրուայ գեկուցման, որի մէջ մտադիր եմ նախապէս մի քանի խօսք ասել գիտութեան նշանակութեան մասին, որովհետեւ այս տօնը ուրիշ ոչինչ չէ, եթէ ոչ գիտութեան տօն, միայն համեստ սահմանների մէջ,

Մեր սերունդը իրեն համեմատաբար կարող է բազմաւոր համարել նախկիններից: Այժմ մեր ժողովրդի բոլոր տարրերը ցոյց են տալիս մեծ հակումն դէպի եւրօպական կրթութիւնը, մեծ մասամբ կարծես ինտոնկտաբար զգալով նրա փրկարար զօրութիւնը, մինչդեռ ուրիշ ասիական երկիրներում մտածող և լուսաւորուած մարդիք տանջւում են, թէ ինչպէս գիտութեան պահանջ ստեղծեն. այն աստիճան զօրեղ է նրանց ժողովուրդների մէջ հակաքաղաքակրթական նախապաշարմունքները: Արկնում եմ, որ այդ կողմից մեր ներկայ սերունդը ժողովրդի բոլոր խաւերում մեծ քայլ է արել դէպի յառաջագիմութիւնը: Մեր հասարակութեան մտածող մասի հոգսը այն չէ, թէ ի՞նչ միջոցներով մաքառել գոյացած նախապաշարմունքների դէմ, որոնք գիմագրում են գիտութեան մուտքին, այլ բոլորովին հակառակը — ուրիշ հոգս, թէ ինչ ինչ միջոցներով հնար գտնել բաւարարութիւն տալու ամեն տեղ լայնածաւալ չափով նկատուող ձգտման դէպի ուսումը:

Եւ այդ բոլուն ձգտումը դէպի գիտութիւնը ամենալաւ որոշիչն է մեր ազգի բազդի: Այժմ ոչ մի ոյժ, ոչինչ իսկ քաղաքական զօրութիւն չի կարող պաշտպանել մի ժողովուրդ վերջնական անկումից շատ անգամ ոչինչ իսկ կորստից, եթէ նա համառում է մտնել

Եւրոպական քաղաքակրթութեան հոսանքի մէջ: Աւելորդ եւմ համարում օրինակներ բերել պատմութիւնից և ներկայից: Նոքա բազմաթիւ են և մեծ մասամբ ի հարկ է Ձեզ յայտնի: Եւ ճշմարիտ, ինչպէս մարդ, ինչ ասպարէզում էլ նա լինի, կարող է արժանի լինել իրեն կոչման, այսինքն տէր լինել բնութեան մէջ, եթէ նա բոլորովին զուրկ է գիտութեան լոյսից: Այս ճշմարտութիւնը, կրկնում եմ անողոքելի է ամեն տեսակէտից և նրան ենթակայ է իւրաքանչիւր ասպարիզի մարդ: Բայց, Սրբազան հայրեր, գիտութիւն, ուսում ասելով, ես աչքի առաջ ունեմ նոցա եւրոպական մոքով: Շատ անգամ գիտութեան անունով նրան աղաւաղում են առաջարկում իբրեւ սովորելու նիւթ, կամ նրա անջատուած մասերը, այսպիսի դէպքում աչքի առաջ ունենալով ոչ թէ ուսման կոչումը և նպատակը, այլ ընդհակառակը ուսումը ծառայեցնելով ուրիշ անարժան նպատակների:

Իսկական գիտութեան, եւրոպական գիտութեան, նպատակն է ամենից լաւ ծանօթացնել մարդուն բնութեան և տիեզերքի հետ: Արդեօք գիտութիւնը վերեւ յիշուած ծաւալով չէ՞ անհրաժեշտ եկեղեցուն ընծայուող, կամ եկեղեցական ուսումնարաններում կրթութեան մարդկանց համար: Նախախնամութեան արտայայտութիւնը բացի զուտ կրօնական աղբիւրներից էլ ինչո՞ւմ պիտի փնտռել, եթէ ոչ բնութեան և տիեզերքի օրէնքների մէջ, որոնց ուսումնասիրութեամբ հիմնովին կարելի է պարզել այդ մասին վերաբերեալ խնդիրները: Այդ այժմ լաւ ըմբռնել է աստուածաբանական գիտութիւնը և ընդարձակ կերպիւ օգտուում է միւս գիտութիւններից: Այդ դեռ գիտութեան մի լուսաւորեցուցիչ կողմն է:

Գիտութիւնն է տալիս, Սրբազան հայրեր, մարդուն օգտուել բնութեան ոյժերից անսահման կերպիւ, մինչդեռ նա առաջ սարուկ էր այդ ոյժերի: Բաւական է յիշեցնել միայն մի քանի փաստեր: Այժմ մարդը յաղթել է ժամանակին և տարածութեանը: Գուք մի քանի վայրկեանում կարող էք Ձեր միտքը յայտնել երկրագնդի վերայ Ձեզանից ամենահեռաւոր կէտում գտնուող մարդուն, մի քանի օրով անցնել այնքան տարածութիւն, որի համար առաջ տարին քիչ էր: Այլ տուեց մարդուն տեղեկութիւն բնութեան այդ

ոյժերի մասին, որոնց նա այժմ ծառայեցնում է իւր նպատակներին, մինչդեռ նա առաջ սարսափով էր վերաբերուում դէպի նոցա և շատ անգամ իւր աստուածը շինում ու պաշտում:

Գիտութիւնն է պարզում մարդուն, որ անհատի երջանկութիւնը սերտ կապուած է հասարակութեան հետ և հենց դրա պատճառաւ անհատը պիտի աշխատի օգնել հասարակութեան լաւ կազմակերպելուն: Նայեցէք մի կողմից եւրոպական միւս կողմից ուրիշ երկիրների հասարակութիւնների վերայ: Մինչդեռ առաջիններում մարդու կեանքը, պատիւը, խիղճը գոյութեան միւս հանգամանքները դրուած են ամենալաւ պայմանների մէջ և հաստատութիւնները յարմարեցրած մարդկային բնութեան պահանջներին, միւսներում մարդկային անձնաւորութիւնը ճնշուած է սպանիչ հակաբնական պայմանների մէջ, քիչ չեն տեղեր, ուր մարդը դեռ ստրուկ է, իսկ շատերում ամենաստոր կրքերի համար չի դադարում հօսուել մարդկային արիւնը: Ինչո՞ւ են այդ ազգերը այդքան յետ մնացել եւրոպացիներից, չէ՞ որ այդ եւրոպացի ազգերի նախահայրերին լաւ յիշում ենք, թէ ինչպէս նոքա նոյնպէս կիսալայրենի դրութեան մէջ էին: Պատճառը պարզ է: Մինչդեռ եւրոպացի ազգերի մտածող մասերը ոչ մի զոհողութեան առաջ չէին կանգնում մարդկային մտքի զարգացման ճանապարհը բաց անելու համար, միւսներում աշխատում էին ամենհնարքով միանգամայն ընդ միշտ փակել այդ ճանապարհը: Եւ հետեւանք ինչ եղաւ: Այդ ազգերը ոչ թէ մտաւորապէս միայն յետ մնացին, այլ վերջ ի վերջոյ պիտի դառնային եւրոպացի ազգերի հպատակներ:

Գիտութիւնը, կը նշանակէ, վեհացնում է մարդուն և արժանի անում նրան իւր կոչման: Եթէ այդ այդպէս է, Սրբազան հայրեր, իրաւացի՞ կը լինի եթէ ուսումնական հիմնարկութիւնների մէջ նրա մասերը, կտորները միայն աւանդուին. — կամ թէ նրա լուսով լուսաւորուած լինին հասարակութեան մէջ սահմանափակ թուով անհատներ, իսկ նրա միւս խաւերը ընկղմած լինին խաւարի և թշուառութեան մէջ: Եւ կարելի՞ է այդ ձեւով օգնել մի հասարակութեան, տանել նրան դէպի յառաջագիմութիւնը: Ես մի բոլորէ չեմ կասկածում Ձեր պատասխանին այս հարցի վերաբերմամբ: Եւ համոզուած

եմ, որ մեր հասարակութեան մտածող և արժանաւոր մասի ցանկութիւնը կարտայայտեմ, եթէ ասեմ, որ ուսումնարանը կոչուած է տարածել գիտութիւնը, որքան կարելի է լայն ծաւալով, որքան հնար է լայն շրջանում: Եթէ այսպիսի պահանջ աչքի առաջ ունենալով դառնանք նայելու մեր ժողովրդի վերայ, ի՞նչ ողբալի տեսարան կը բացուի մեր առաջ: Մենք կը տեսնենք, որ նրան ծածկում է ընդարձակ և թանձր խաւար, որի մէջ դանդաղ կերպիւ փայլում են լոյսի աղօտ նշոյլներ: Այդ մեր երկրում գոյնուած սակաւթիւ ուսումնարաններն են:

Ուսումնարանը մեղանում ունի մի այլ կոչում: Մեր ժողովրդի արտաքոյ կենցաղը, պահանջների ստորիճանը, վերջիններիս բաւարարութիւն տալու միջոցները, արդիւնաբերութեան ձևերը դեռ ամենաողորմելի դրութեան մէջ են: Նրա մեծամասնութեան ընտկաւայրը որջի է նման, իսկ ապրուստը ցաւելու միայն արժանի: Ո՞վ կարող է նրան տեղեկութիւն տալ աւելի լաւ կենցաղի մասին և նրան իրագործելու միջոցների մասին, եթէ ոչ ուսումնարանը: Ուրեմն ուսումնարանը մեղանում եւրոպական գիտութիւնների հետ պիտի տարածի տեղեկութիւններ և եւրոպական կուլտուրայի մասին: Մենք կը ցանկանայինք, որ մեր հասարակութեան կրթութեան ղեկավարները և նրա մտածող մասերը ամենախիստ կերպով պահանջէին ուսումնարանից, որ նա ծառայի իւր այդ վեհ նպատակին:

Այս կարճ յառաջբանից յետոյ, որով մեզ գուցէ չաջողուեց մեր ցանկացածի չափով յայտնել մեր գաղափարները գիտութեան մասին, կանցնենք Տեղեկագրին Գէորգեան ձեմարանի 17-երբորդ տարուայ ուսումնական տարեշրջանի, որը սկսուել է և բաւականաչափ ժամանակ շարունակուել ուրիշ վարչութեան օրով:

ՅՈՒՅԱԿ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ, ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԹՈՒԻ ԸՍՏ
ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ԵՒ ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂԵՐԻ:

Ճեմարանը բաղկացած էր ինչպէս և առաջ 4 դպրոցական դաս-
րաններից և 3 լսարանական, որոնց մէջ աշակերտները ղետեղուած
էին հետեւեալ կարգով.

Գ-դ դաս	30 աշ.	I լսարան	10 ուսանող.
Դ-դ դաս	23 աշ.	II լսարան	12 ուսանող.
Ե-դ դաս	18 աշ.	III լսարան	12 ուսանող.
Զ-դ դաս	22 աշ.		

Ըստ բնակութեան տեղի հետեւեալ կերպով էին բաժանուում
աշակերտները.

I ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ.		Բ. ՎԵՐԱՊԱՆԷ Լ ԻՆԵՐԷՆԷ ԼԵՏ.	
ա. ԵՐԼԱՆԷ ԳԵՏԱՆ.			
Ղամարլուեցի	1 աշ.	Տփլիսեցի	2 աշ.
Էրտաիլիեցի	1 ,	Գիլիջանցի	1 ,
Քալարեցի	1 ,	Կողբեցի	1 ,
Ալէքսանդրապոլցի	17 ,	Դոշերցի	1 ,
Մահմուդուլցի	2 ,	Ախալցխացի	6 ,
Հին-Նախիջևանցի	1 ,	Աղզանցի	1 ,
Ագուլեցի	2 ,	Գանձակեցի	1 ,
Մեղրեցի	3 ,	Բանանցեցի	3 ,
Յզնացի	2 ,		
Բռնակոթցի	1 ,	Ընդամենը 16 աշ.	
Գէօրիսցի	1 ,	Ա. ԵՐԱՆԷ ԼԵՏ.	
Վաղարշապատցի	7 ,	Շուշեցի	4 աշ.
Օշականցի	1 ,	Նորշէնցի	1 ,
Աշտարակցի	2 ,	Մարաղեցի	1 ,
Մարգարեցի	1 ,	Վարդաշէնցի	2 ,
Իգդիրցի	1 ,	Հաւարիկեցի	1 ,
Ղազանփարցի	1 ,	Շուշիքենդցի	1 ,
Կարսեցի	7 ,	Օձնեցի	1 ,
Թաղաղիւղցի	1 ,	Հաղբուղցի	1 ,
Խլի—Ղարաքիլիսեցի	1 ,		
Գեօտալիւեցի	1 ,	Ընդամենը 12 աշ.	
Սալուեցի	1 ,	Ա. ԺԵՐԷՆԷ ԼԵՏ.	
Համամլուեցի	1 ,	Մողղոկցի	1 աշ.
Աղբուլաղցի	1 ,	Ղլարցի	2 ,
Ընդամենը 59 աշ.			

Եկատերինոպոլսի	1	»
Վլադիկավկասի	1	»
Ընդամենը	5	աշ.

Բ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.

Նոր-Նախիջևանցի.	4	»
Թուրքացի	1	»
Մեծ-Սալայեցի	2	»
Զղրբի	1	»
Օդեսացի	1	»
Մայկոպցի	1	»
Ընդամենը	10	աշ.

II ՏՈՒՆԱՆՈՒՆ.

ա. Տ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.

Երզնկացի	2	աշ.
Սգերացի	1	»
Աւրանցի	1	»
Վանեցի	2	»
Ընդամենը	6	աշ.

Ա. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	
Ա. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1 աշ.
Բ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1
Ա. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1
Ա. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1
Ընդամենը	4 աշ.

գ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.

Պոլսեցի	3	աշ.
---------	---	-----

գ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.

Ա. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1 աշ.
Ա. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1
Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1
Հ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1
Ընդամենը	4 աշ.

III Պ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.

Գ. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	7 աշ.
Ա. Ե. Ե. Ե. Ե. Ե.	1
Ընդամենը	8 աշ.

Ճեմարանի բոլոր սաները գիշերօթիկ էին ուսանում և սպորում էին Մայր Աթոռի հաշուով բացի հետևեալ 7 հոգուց:

Աղաջանեան Գրիգոր

Աւետիսեան Շաւարշ

Գրամբեան Համադասպ

Միրզայեան Սահակ

Յովսէփեան Հայրապետ

Տէր Ոսկանեան Մելիքսէթ

ՈՒՍՈՒՅԻՉՆԵՐԻ ԵՒ ՆՈՅԱ ԱՒԱՆԴԱԾ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԻ ՈՒ ԴԱՍԵՐԻ
ԹՈՒԻ ՅԱՆԿԸ.

1. Կրօն. աւանդուում է միայն Ե-րդ դասարանում 3 դասով շաբաթական: Ուսուցիչն էր արժ. Սահակ վարդապետ Բաղդասարեան. պարապել է 11 դաս, թողել է 37 դաս անյայտ պատճառով: Ամսական ռոճիկը՝ 66 ռուբլի և 66 կոպէկ, տարեկան 799 ռ. 92 կոպ:

2. Ուսուցիչ Սարգիս Գրիգ. Գ-րդ դասարանում 3 դաս, Գ-րդ դասարանում 3 դաս, Ե-րդ դասարանում 2 դաս, Զ-րդ դասարանում 2 դաս. ընդամենը 10 դաս շաբաթական:

3. Քննադատական Սարգիս Գրիգ. Ա. լսարանում 3 դաս, Բ-րդ լսարանում 3 դաս. ընդամենը շաբաթական 6 դաս:

4. Եկեղեցական Պարսիս-Մանուկ. Ա. լսարանում 2 դաս, Բ-րդ լսարանում 2 դաս, Գ-րդ լսարանում 2 դաս. ընդամենը 6 դաս:

Այս երեք առարկաները աւանդում էր պ. Սարգիս Տէր-Գաբրիէլեան. պարապել է 476 դաս, թողել է 70 դաս հիւանդութեան պատճառով և 21 դաս անյայտ պատճառով: Ամսական ռոճիկը՝ 125 ռուբլի, տարեկանը 1500 ռուբլի:

5. Հայոց լեզու. Գ-րդ դասարանում 5 դաս, Գ-րդ դասարանում 5 դաս, Ե-րդում 3 դաս, Զ-րդում 3 դաս. ընդամենը 16 դաս: Ուսուցիչն էր պ. Նիկողայոս Փարամեան: Պարապել է 402 դաս, թողել է 25 դաս հիւանդութեան պատճառով:

6. Հայոց Պարսիս-Մանուկ. Գ-րդ դասարանում 2 դաս, Գ-րդում 2 դաս, Ե-րդում 2 դաս. ընդամենը 6 դաս: Ուսուցիչն էր պ. Նիկողայոս Փարամեան. ամսական վարձն էր՝ 125 ռուբլի, իսկ տարեկանը 1500 ռուբլի:

7. Հայաստանի աշխարհագրական. աւանդում էր միմիայն Գ-րդ դասարանում շաբաթական 2 դասով. ուսուցիչն էր շնորհունակ Տիգրան սարկաւազ Տէր-Յովհաննիսեան. պարապել է 38 դաս, ուրիշ ուսուցիչների տեղ պարապել է 8 դաս: Ամսական վարձն էր 25 ռուբլի, իսկ տարեկանը 300 ռուբլի:

8. Ընդհանուր Պարսիս-Մանուկ. Դ-ում 2 դաս, Ե-ում 2 դաս, Զ-ում 2 դաս. ընդամենը 6 դաս:

9. Ուսանող Գրական-Նիւն. Ա. լսարանում 2 դաս, Բ-ում 2 դաս և Գ-ում 2 դաս. ընդամենը 6 դաս:

10. Ուսանողանի Կենտրոն-Նիւն. Գ-րդ դասարանում 2 դաս:

Այս երեք առարկաներն աւանդում էր պ. Ստեփան Վիսիցեան. պարապել է 296 դաս. թողել է 10 դաս հիւանդութեան պատճառով և 21 դաս անյայտ պատճառով: Ամսական վարձն էր 115 ռուբլի, իսկ տարեկան 1380 ռուբլի:

11. Եկեղեցական Ժամանակ-Նիւն. Բ-րդ լսարանում 2 դաս, Գ-րդ լսարանում 2 դաս. ընդամենը 4 դաս:

12. Մարեմա-Քիլիկի-Նիւն. երեք լսարաններին միասին 2 դաս:

13. Հայոց Ժամանակ-Նիւն. Հինը Ե-րդ դասարանում 3 դաս, Զ-ում 3 դաս և Նորը՝ Ա. լսարանում 2 դաս. ընդամենը 8 դաս:

Այս երեք առարկաները աւանդում էր պ. Կարապետ Կոստանեանց. պարապել է 246 դաս, թողել է 70 դաս հիւանդութեան պատճառով և 21 դաս անյայտ պատճառով: Ամսական վարձը 200 ռուբլի, իսկ տարեկանը 2400:

14. Տրամաբան-Նիւն. Զ-րդում 4 դաս:

15. Մանկավարժ-Նիւն. Ա. լսարանում 3 դաս:

16. Հեղինակ-Նիւն. Բ-րդ լսարանում 3 դաս:

17. Մեթոդիկ. Գ-րդ լսարանում 3 դաս:

18. Բարոյական փիլիսոփայ-Նիւն. Գ-րդ լսարանում 3 դաս:

Այս հինգ առարկաներն աւանդում էր պ. Սեդրաք Մանգլինեանց. պարապել է 352 դաս, թողել է 14 դաս անյայտ պատճառով: Ամսական վարձը 200 ռուբլի, իսկ տարեկանը 2400 ռուբլի:

19. Թրամաբան-Նիւն. Գ-րդ դասարանում 2 դաս:

20. Հանրահաշիւ. Գ-րդ դասարանում 2 դաս, Գ-ում 1 դաս, Ե-ում 2 դաս, Զ-ում 1 դաս. ընդամենը 6 դաս:

21. Երկրաչափ-Նիւն. Գ-ում 3 դաս, Ե-ում 1 դաս, Զ-ում 1 դաս. ընդամենը 5 դաս:

22. Բնագիտ-Նիւն. Ե-ում 2 դաս, Զ-ում 2 դաս. ընդամենը 4 դաս:

23. Ֆելեպոսիան աշխարհագրութիւն. Ե-ում 1 դաս:

24. Տելեգրաֆութիւն. Զ-ում 1 դաս:

Այս վեց առարկաներն աւանդուած էր պ. Վեոն խոջայեանց. պարապել է 319 դաս, թողել է 25 դաս հիւանդութեան պատճառով: Ամսական վարձը 110 ռուբլի, իսկ տարեկանը 1320 ռուբլի:

25. Ֆրանկերէն. Գ. Ե. Զ. դասարաններում և Ա. Բ. Գ. լսարաններում 17 դաս: Ուսուցիչն էր պ. Աստուածատուր Պիտանեան, պարապել է 423 դաս, թողել է 20 դաս հիւանդութեան պատճառով և 4 դաս անյայտ պատճառով. ուրիշ ուսուցիչների տեղ պարապել է 1 դաս: Ամսական վարձը 100 ռուբլի, իսկ տարեկան 1200 ռ.:

26. Բնախօսութիւն. Գ-ում 2 դաս: Ուսուցիչն էր արժ. Նաչապետ արեղայ Նաչապետեան՝ ստանալով ընդ նմին և Տեսչութեան համար ամսական 250 ռուբլի, իսկ տարեկան 3000 ռուբլի:

27. Ընդհանուր աշխարհագրութիւն. Գ. դասարանում 4 դաս: Ուսուցիչն էր պ. Գէորգ Տէր-Բարդուղիմէոսեանց, պարապել է 90 դաս: Ամսական վարձը 75 ռուբլի, իսկ տարեկան 900 ռուբլի:

28. Ռուսաց լեզու. Գ. Գ. Ե. և Զ. դասարաններում՝ չորս չորս դաս, ընդամենը 16 դաս:

29. Ընդհանուր գրականութիւն. Ա. Բ. և Գ. լսարաններում երկերիւս դաս. ընդամենը 6 դաս: Այս առարկաների ուսուցիչն էր պ. Յովհաննէս Յովհաննիսեան. պարապել է 361 դաս, թողել է 8 դաս հիւանդութեան պատճառով և 7 դաս անյայտ պատճառով: Ամսական վարձը 125 ռուբլի, իսկ տարեկան 1500 ռուբլի:

30. Զայնագրութիւն. Գ. դասարանում 3 դաս, Գ-ում 2 դաս: Ուսուցիչն էր արժ. Վեոնգ. վարդապետ, պարապել է 140 դաս: Տարեկան վարձը 5 դասի համար 799 ռուբլի և 92 կոպէկ:

31. Տաճկերէն լեզուի ուսուցիչ և քարտուղար պ. Ռուբէն Ռուբինեան, պարապել է 112 դաս, թողել է 16 դաս անյայտ պատճառով: Ամսական վարձը 75 ռուբլի, իսկ տարեկան 900 ռուբլի:

32. Նիւարդութիւն. Գ. և Գ. դասարաններում (Ե. և Զ. դաս) ընդամենը 6 դաս:

33. Պատմութիւն քրիստոնէական աշխարհի 2 դաս Ա. Բ. և Գ. լսարաններում միացեալ: Դասատու Պ. Վարդգէս Սուրէնեան, պա-

բապել է 132 դաս, թողել է 21 հիւանդութեան և 3 դաս ան-
յայտ պատճառով: Ռոճիկը 8 դասի համար 799 ռուբլի, 92 կոպէկ
տարեկան:

34. Տեղեւ և Էլեւկացւոյ շնորհունակ Գարեգին սարկաւազ
Յովսէփեան 300 ռուբլի տարեկան ռոճիկով:

35. Պարոն բժիշկ Զարգարեան իբրև բժիշկ ձեմարանի և միա-
բանութեան 1500 ռուբլի ռոճիկով:

Ուսումն սկսուեցաւ Սեպտեմբերի 6-ին, վերջացաւ Ապրիլի
13-ին. ուրեմն ընդամենը պարապել են եօթն ամիս և կէս և ու-
սումնական տարին ունեցել է ընդամենը 136 օր:

Հինգշաբթի Յունուարի 31-ից լսարաններումը այլ ևս դաս չը
կար, իսկ փետրուարի 1-ից ուսանողներից շատերը ցրուեցան, նոյն-
պէս և ուսուցիչներից ոմանք չը յաճախեցին մի քանի օր շարունակ:

Անցեալ տարեշրջանում Յունուարի վերջերից ձեմարանի սովորա-
կան և ներքին կեանքը ընդհատուեց, յերևան ելան մեծ անբաւա-
կանութիւններ և ապա շփոթութիւններ աշակերտների մէջ, որոնց
հետեւանքը եղաւ արմատական փոփոխութիւններ ձեմարանի վար-
չական կազմակերպութեան, աշակերտների թուի և ուսուցիչների
խմբի մէջ: Երեք լսարանների ուսանողները, այն է 28 հոգի և 7 հո-
գի մնացած դասարաններից հեռացան ձեմարանից, թողնելով լսա-
րաններում միայն 4 սարկաւազ և 2 ուսանող և այգպիսով ձեմա-
րանը մնաց առանց լսարանների: Արժանապատիւ Նահապետ արե-
ղան հրաժարուեց տեսչական պաշտօնից, իսկ Գերապատիւ Սարգիս
Սրբազանը ժամանակաւոր կառավարիչ նշանակուեցաւ ձեմարանը
խաղաղեցնելու նպատակով և ապա փետրուարի 20-ից Կաթողիկոսի
կոնդակով, որը կարգացուեցաւ Մարտի մէկի Ուսուցչական Ժողովի
նիստում, նշանակուեց ձեմարանի տեսուչ: Երկու ուսուցիչներ՝ պա-
րոնայք Լիսիցեան և Խոջայեան զրկուեցան իրենց պաշտօններից,
իսկ նրանց դասերը մնացած ուսուցիչները բաժանեցին իւրեանց
մէջ, աջակցութեամբ պ. Պետրոսի Սիմոնեան, որը այդ ժամանա-
կուանից մուտք է գործում ձեմարանը՝ իբրև պատմութեան ուսու-
ցիչ: Իսկ բարձր, Մակար վարդապետը կարգեցաւ կրօնի ուսուցիչ:

Շփոթութիւնների օրից ընդհատուած ուսումը սկսուեց Մարտի

5-ից և շարունակուեց մինչև 9-ական տօները, որոնցից յետոյ անմիջապէս սկսուեցան քննութիւնները:

ՅՈՒՅԱԿ ՔՆՆԱԿԱՆ.

	թիւ աշակերտների և ուսանողների.	Արձակուրդներ.	Կամուր հեռա- գրածներ.	Քննողներ.	Փոխանակել են.	Կարգի տեսչի ենթակիցները և փոխներ.	Մնացել են.
Գ-դ.	30	»	»	30	15	5	10
Դ-դ.	23	»	5	18	7	7	4
Ե-դ.	18	»	4	14	12	2	»
Զ-դ.	22	6	2	14	13	1	»
I. լս.	10	»	7	3	3	»	»
II լս.	12	»	11	1	1	»	»
III լս.	12	»	10	2	2	»	»
	127	7 (9)	38	82	53	15	14

Քննութիւններից յետոյ Արբազան տեսուչը արմատական փոփոխութիւններ կատարեց ճեմարանի ուսուցչական խմբի մէջ՝ ազատ կացուցանելով իւրեանց պաշտօններից. — Արծ. Նահապետ արեղային, պ. պ. Նիկողայոս Քարամեանցին, Յովհաննէս Յովհաննիսեանին, Վարդգէս Սուրենեանին, Գէորգ Տէր - Բարդուղիմէոսեանին և երկու սարկաւազ վերակացուների՝ շնորհունակ Տիգրանին և Գարեգնին: Զը կարողանալով տանել մի ծանր դրութիւն, այն է՝ տեսնել լսարանների ամայութիւնը և

նրա սաների թերուտում մնալը, Սրբազան Տեղակալի հաւանութեամբ Գեր. տեսուչը հրաւիրեց հեռացած ուսանողներին: Հրաւերն մեծ արձագանք գտաւ: Առաջին և երկրորդ լսարանների սաները 15 թուով վերադարձան ճեմարան, իսկ երկրորդ լսարանից 2 հոգի մնացած երրորդ լսարանցիները իրաւունք ստացան վերջնական քննութիւն տալու: Իսկ առաջին և երկրորդ լսարանցիները, որովհետեւ վերջին կիսամեակում հեռացան, փոխադրուեցան հետեւեալ լսարանները պարտաւորուելով երկու դասընթացքների քննութիւն տալու այս տարի:

Ազատ կացուցած ուսուցիչների տեղ հրաւիրուեցան՝ պ. պ. Ստեփաննոս Կանայեան Հայոց պատմութեան, Հայաստանի աշխարհագրութեան, Ընդհանուր պատմութեան համար, Յովհաննանեան՝ Բնագիտութեան, Երկրաչափութեան, Հանրահաշուի և Տիեզերագիտութեան, Լեոն Մանուէլեան՝ Ընդհանուր գրականութեան և Ռուսաց լեզուի. Յ. Սաղաթէլեան՝ օգնական Տեսչի և դասատու Ռուսաց մատենագրութեան ու Ընդհանուր աշխարհագրութեան. Աբովեան՝ աւագ վերակացու և դասատու Ռուսաց պատմութեան և Ռուսաստանի աշխարհագրութեան. Պալեան՝ Հայոց լեզուի, արժ. Սահակ արեւդայ Ամատունի՝ Հայնագրութեան դասատու, պ. բժիշկ Զարգարեան՝ Բնախօսութեան դասատու, արժ. Ժ. Մակար վարդապետը՝ Կրօնագիտութեան. Նշանակուեցաւ տնտես ճեմարանում պ. թագէոս Տէր—Մանուէլեան: Վերակացուներ հրաւիրուեցան՝ պ. պ. Սրշակ Կարապետեան, Աղաբէգ Արշակունի և Մինաս Պանջուլազեան:

Այս տարի արտասովոր և մինչև այժմ չը տեսնուած թուով խրնգրամատոյցներ եղան, որոնց թիւը 100-ի հասաւ, դոցանից մեծամասնութիւնը ենթարկուեցաւ քննութեան: Շնորհիւ Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի վերայիշեալ քննուողներից մեծամասնութիւնը ընդունուեցաւ և այսօր ուրախութեամբ սրտի կարողացանք յայտնել, որ ճեմարանի սաների թիւը այս տարի հասաւ մօտ 143-ի, որ երջանկայիշատակ Գէորգ Գ. Կաթողիկոսի մահից յետոյ ճեմարանում առաջին դիպուածն է:

Պ. Լ. ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆԻ ՃԱՌԸ.

Սրբազան հարք եւ յարգելի հանգիստականներ,

Այսօր լրանում է Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանիս բայման տասնեօթամեակը. ինձ յանձնուած է այդ առիթով մի քանի խօսք ասել սրբազան հարց եւ յարգելի հանգիստականների առջեւ, և ես կցանկայի յայտնել այստեղից հայ ժողովրդի ամենամոլորական ըզձերը և յոյսերը, որ նա տածում է այս հոգեւոր ճեմարանիս վերաբերմամբ. ես կցանկայի նոյնպէս շեշտել և այն նպատակը, որին, նուաստիս կարծիքով, հետեւում է մեր այս հոգեւոր ուսումնարանական հիմնարկութիւնը:—

Մի յունական աւանդութիւն ասում է թէ, երբ մարդիկ դեռ ևս փայրենի դրութեան մէջ՝ գոյութեան համար արիւնտտ կռիւ էին մղում իրար դէմ, երբ նոցա դեռ ևս օտար էր լուսաւորութեան գաղափարը, երևաց մի մարդասէր, անունը Պառմեթեա, որ՝ խղճահարուելով մարդկութեան ախուր վիճակի մասին, որոշեց փրկել մարդկութիւնը. դորա համար նա երկնքից խլեց աստուածային կրակը և այն հրով ներշնչեց մարդկային հոգուն սէր և եղբայրութիւն և շնորհեց մարդկութեան քաղաքակրթութեան առաջին հիմքը: Այդ աստուածային կրակը ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ գեղարուեստ և գիտութիւն: Եւ իսկապէս, հին յունական և հռոմէական ազգերը, այս երկու գործոնների շնորհիւ, իրանց քաղաքակրթութիւնը հասցրին փառահեղ մեծութեան և իրանց լուսաւորութեան ամենաթանկագին գաղափարները աւանդեցին գալիք ազգերին:

Բայց երկար չտևեց այդ ազգերի գոյութիւնը. Պառմեթեասի փառած լոյսը դարերից յետոյ հանգաւ, և աշխարհին կամաց կամաց սկսեց տիրել անլերծանելի խաւարը: Մարդիկ մոռացան սէր և եղբայրութիւն, և այդ դեռ բաւական չէ. եսասիրութիւնը դարձաւ մարդկային կեանքի մէջ ամենաառաջին ղեկավարը: Աշխարհը սղատում էր նոր Աստուածային վերանորոգչի:

Եւ նա եկաւ: Բայց նա եկաւ ոչ թէ Պառմեթեասի կարճատև ժամանակաւոր քարոզով, ոչ. նա աշխարհ եկաւ յաւիտեական «երոյ

գաղափարով, եղբայրութեան քարոզով — և խաչ բարձրանալով՝ Նա անմահացրեց այդ համամարդկային սիրոյ գաղափարը:

Եւ Փրկչի առաջին աշակերտները ցրուեցին աշխարհիս չորս կողմը՝ ամեն տեղ վարդապետելով իրանց Մեծ Ուսուցչի սիրոյ և եղբայրութեան գաղափարը. ոչ մի բան չկարողացաւ խոչընդոտ լինել նոցա սուրբ քարոզին. նոցա այրում էին խարոյկի վերայ, նոցա գաղաններ ի առաջն էին ձգում, նոցա վառում էին — բայց քրիստոնէութեան լոյսը այնուամենայնիւ հրաշալի ուժով և արագութեամբ տարածւում էր ամեն տեղ . . . :

Եկան միջին դարերը և այդ լոյսը կարծես կանգ առաւ, սկսեց մինչև անգամ աղօտանալ, բայց ոչ այն պատճառով, որ քրիստոնէական լոյսին յատուկ էր աղօտանալը, այլ այն պատճառով, որ նորա տարածողները չիմացան վարուել նորա հետ. նորան զրին տաճարների մէջ, պինդ փակեցին տաճարների դռները, խզեցին իրանց կապերը ժողովրդի հետ, և Փրկչի քարոզը անմատչելի դարձաւ մարդկանց համար: Զուր տեղը չէ, որ միջին դարերը կոչւում են խաւարի և տգիտութեան դարեր: Բայց արդէն XV դարում սկսուեց քրիստոնէական ազգերի վերածնութիւնը, մարդկութիւնը կարծես սթափուեց քնից, և արթնանալով սարսափեց շրջապատող խաւարից: Մարդկութեան ամենաառաջնակարգ զեկաւորները հասկացան, որ քրիստոնէական լոյսը տարածելու համար նորան պակասել են շատ բաներ. նա առաւ գիտութիւնը և գեղարուեստը՝ լուսաւորութեան, համամարդկային սիրոյ և եղբայրութեան գաղափարները ժողովրդի մէջ տարածելու համար: Եւ լուսաւորութեան այդ երկու կարող գործոնները — գիտութիւնը և գեղարուեստը — գնալով աւելի և աւելի ընդլայնեցին իրանց ծաւալը՝ անմիջապէս խորտակելով առաջ անկած խոչընդոտները: Եւ ուսումնարանը եղաւ, որ առաջին անգամ հիւրընկալեց նոցա իւր գրկի մէջ:

Այժմ պարզ է, թէ ի՞նչ նպատակի պիտի ծառայեն այն գիտութիւնը և գեղարուեստը, որ աւանդւում են այս հոգեւոր ճեմարանիս մէջ: Գիտութիւնը պիտի բանայ նորա մէջ կրթուող սերնդի միտքը, քրիստոնէական սիրոյ և եղբայրութեան գաղափարները լաւ ըմբռնելու համար, իսկ գեղարուեստը պիտի ազնուացնէ սա-

նիկների հոգին՝ այն գաղափարները մաքուր հոգու միջով անցկացնելու համար: Ճեմարանը պիտի պատրաստէ լուսաւորուած, ազնուացած և քրիստոնէական սիրով տոգորուած հոգեւորականութիւն և ուսուցիչներ: Մեր ժողովուրդը — սպասում է դոցա, և, ես հաւատացած եմ, նա գրկաբաց կընդունէ այդպիսիներին: Մեզ հարկաւոր է ոչ միայն մտաւոր, այլ և բարոյական վերածնութիւն. մեր ազգը կարօտ է հոգեւոր վերանորոգութեան:

Նիւթապաշտութիւնը վերջին գարերի ընթացքում շատ և շատ է աղաւաղել մեր ժողովրդի հոգին, սորա մէջ աղօտացել է լուսաւոր և ջերմ սիրոյ զգացումը, պէտք է նորան հասկացնել, որ մարդս միայն հացով չէ կենդանի, այլ և Աստուծոյ բերանից բղխած ամեն մի խօսքով:

Որքան է նա հասել այս նպատակին, այդ ես չգիտեմ: Բայց ցանկանանք, Սրբազան հարք և յարգելի հանդիսականներ, և աշխատենք մենք բոլորեքեան մեր կարողութեան չափ, որ տարէջ տարի առաջադիմէ այս հիմնարկութեան սուրբ գաղափարը, և մենք կարողանանք վերջապէս տեսնել մի ժամանակ մեծ թուով պատրաստուած հոգեւորականներ և ուսուցիչներ՝ մարգկային սիրոյ և եղբայրութեան իդէալը ժողովրդի բոլոր խաւերի մէջ հաւասարապէս տարածելու համար:

Հանդէսը փակեց Տեղակալ սրբազանը հետեւեալ յորդորական խօսքերով, ուղղուած ճեմարանի ուսուցչական խմբին և նրա անդամներին:

Մեր Մայր Աթոռի հոգեւոր ճեմարանի բացման տարեգարձի տօնին այս գիտութեան և լուսաւորութեան տաճարում՝ այս տասն և եօթ տարի է, որ անընդհատ նրա վարչութիւնը այսպէս հոգեւոր երգերով և իմաստալից ճառերով մեզ ներկայ եղողներին ուրախացնումէ և մխիթարում: Բայց մենք աւելի այն ժամանակը ուրախ և մխիթարուած կլինենք, երբ որ մեր Հոգեւոր ճեմարանի մէջ կտեսնենք որ աւուր ուսման յառաջադիմութիւն և ձգտումն՝ համապատասխանել այժմեան քաղաքակրթութեան պահանջներին. մենք աւելի այն ժամանակ ուրախ և մխիթարուած կլինենք, երբ

որ մեր Հոգևոր ձեմարանի մէջը կտեսնենք սիրոյ, խաղաղութեան և միութեան ոգին թագաւորած: Ահա սրանք են, որ Հոգևոր ձեմարանի գոյութիւնը կարողեն հաստատել և նրան արժանի անել իւր կոչման: Սիրելիք, գիտեմ, անշուշտ, դեռ ևս շատերիդ սրտումը թարմ մնացած կլինի անցեալ Փետրուար ամսոյ մեր Հոգևոր ձեմարանում պատահած խռովութիւնների տխուր և դառն հետեանքը, որ մօտաւորապէս 40 ընտիր և յառաջագէմ աշակերտներ իրենց սիրելի և սրտին մօտիկ ձեմարանը թողեցին իրենց յայտնի պատճառներով և հեռացան: Յայտնի է թէ ինչ տխուր տպաւորութիւն թողեց այդ սրտածմլիկ դէպքը հանգուցեալ Հայրապետից սկսած մինչև վերջին միաբանի նոյնպէս և սիրելի ազգայնոց վերայ: Բայց օրհնեալէ Աստուած, որ նրանցից մեծ մասը վերագարձաւ իրենց սիրելի ձեմարանի գիրկը:

Սիրելի և ուսումնասէր աշակերտներ, դուք այս լուսաւորութեան տաճարից գիտութեան լոյս պիտի ստանաք, որով պիտի լուսաւորէք խաւարի մէջ ընկղմած հայ մանուկներին թէ Առաստանում, թէ Հայաստանում, թէ Պարսկաստանում և թէ Տաճկաստանում: Հայ ազգի յոյսը ձեր և ձերնման կրթութեան ընծայութեան վերայ է և ձեզպէսներից է իրեն ապագայ սպասում: Վերև, ասացինք, որ մեր ձեմարանի հաստատութիւնը և գոյութիւնը պահպանողը սէրն է, խաղաղութիւնը և միութիւնը: Այդ սիրոյ, խաղաղութեան և միութեան կապը ո՞վ պիտի պահպանի, եթէ ոչ մեր ձեմարանի վարչութիւնը, որի ղէկը հանգուցեալ Հայրապետը յանձնել է գերապատիւ Սարգիս սրբազանին: Մաղթենք, որ թէ իրեն և թէ իր աշխատասէր ուսուցիչներին Հոգին Սուրբ զօրաւիգլինի և Տէր Յիսուսը օրհնի մեր Հոգևոր ձեմարանի սաներին, ինչպէս օրհնեց երեք մանկանց:

Երեկոյեան ճեմարանում հրախառութիւն կար. հիւսիսային կողմը լուսաւորուած էր բազմաթիւ գոյնզգոյն լապտերներով. ճեմարանի ճակատը — մուտքի կամարները զարգարուած էին թարմ ծաղիկներից և ոստերից հիւսուած պսակներով, որոց մէջ որոշ կարելի էր նկատել « Գ. » տառը. իսկ ճակատի վերայ փայլում էին վեներներ, որոց մէջ աչքի էր ընկնում ճեմարանի իւղանկար պատկերը, և զանազան ձևերի փայլուն լապտերներ: Ամեն կողմից ծածանւում էին գոյնզգոյն դրօշակներ. իսկ ելեքարական արեգակը լուսաւորում էր ամբողջ տեսարանը:

Գիւղի հասարակութիւնը և հեռաւոր տեղերից եկած ուխտաւորները զբօսնում էին ճեմարանի բակում: Երեկոն կենդանացաւ, երբ մի կողմից ճեմարանի երգեցիկ խումբը, միւս կողմից աշակերտներից կազմուած նոր նուագախումբը փոփոխաբար սկսեցին երգել և նուագել. հրախաղը, բենգալեան կրակները, վեր ուացող օգապարիկներն անդադար ներկայացնում էին նորանոր տեսարաններ: Փոքր ինչ յետոյ համարեա ամենքը ժողովուեցան ճեմարանի հարաւային բակը, ուր մոգական լապտերով ցոյց էին տրւում պատկերներ Քրիստոսի կեանքի էական վայրկեաններից և բնական երևոյթներից, ուսանողների մէկը ասում էր պատկերների բովանդակութիւնը: Առաջին անգամ ցոյց տրուեցաւ երջանկայիշատակ Գէորգ Գ. ճեմարանի հիմնադրի պատկերը, որ ընդունուեցաւ բոլուն ծափահարութեամբ. աշակերտները երգեցին ճեմարանի երգից հետեւեալ կտորը. —

« Եւ ընդ սմին միշտ պանծասցի

« Ի փառաւոր յիշատակի

« Անուն սորին Վեհ հիմնադրի

« Տէր Տէր Գէորգ հայրապետի »:

Ապա լապտերը ներկայացրեց Խրիմեան հայրիկի պատկերը. հասարակութեանը տիրեց մեծ ոգևորութիւն. տեղացին անվերջ կեցցէներ և ծափահարութիւններ:

Ժամի 10-ին ճեմարանի ուսուցիչներն ուսանողներն և աշակերտները ժողովուեցան ճեմարանի դահլիճը ընտանեկան երեկոյթի: Առաջարկուեցան Սրբազան Տեղակալի, Սրբ. Տեսչի, ճեմարանի յա-

րատւութեան, ուսուցիչների և աշակերտների կենացները, որոնք բուռն ծափահարութեամբ և կեցցէներով ընդունուեցան: Իւրաքանչիւր անգամ խումբը նուագում էր այլ և այլ ազգային երգեր: Երրորդ խաւանի ուսանող Քիւրքեանը կարգաց իւր շարադրութիւնը — «Գիտութեան ազդեցութիւնը բարոյականութեան վերայ» վերնագրով: Կարգացուեցան մի քանի յարմար ոտանաւորներ մեր յայտնի բանաստեղծներից: Ժամի 12-ին Սրբ. Տեսուչը փակեց հանդէսը օրհներով և քաջալերելով աշակերտներին:

Պ Ա Ջ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

ՔԱՂՈՒԱՆՔ ՍԻՆՕԴԻ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ:

2. Հոկտեմբ. Սինօդի պ. պրօկուրօրը բացակայելով Թիֆլիս՝ նրա պաշտօնը մայիսի 31-ի օրագրով յանձնուած էր Սինօդի Ատենադպիր պ. Սիմէոն Փիլիպոսեանցին, իսկ վերջինիս պաշտօնը յանձնուած էր Կառավարչական մասի գործաւար պ. Գաբ. Սմբատեանցին, որը վարելու էր նաեւ իւր պաշտօնը: Այժմն պ. պրօկուրօրը վերադարձած լինելով իւր արձակուրդից, իւրաքանչիւրը յիշեալ պաշտօնեաներից ստանձնում են իրենց բուն պաշտօնները:

4. Հոկտ. Մուղնի գիւղի այս տարուայ վարձկալը՝ պ. Ստեփանոս Համազասպեան հասուցած լինելով Մայր Աթոռի շտեմարանին տարեկան կապալագինը՝ քսան երկու խալուար ցորեն, յետ ստացաւ իւր գրաւականը՝ հարիւր տասն ռուբլի:

4. Հոկտ. Յանձնուեց Գեր. Գրիգոր Եպիսկոպոս Աղափիբեանցին քահանայ ձեռնադրել իւր որդեգիր դպիր Կարապետ Տէր-Յակովբեանցին Գողթն գաւառի Ազա գիւղի վրայ: Այս դպիրը ծնուած է 1864 թ. նոյն Ազա գիւղում և սովորել է նոյն Գրիգոր Արքեպիսկոպոսի մօտ՝ Պատմութիւն Ս. Գրոց, Հայոց և Ռուսաց լեզու, Բնագ. Աշխարհագրութիւն, Հայոց և Բնական պատմութիւն, Թուաբանութիւն, ձայնագրութիւն և գեղագրութիւն: